

Demokrati er at fríir borgarar mótast á tini at taka avgerðir veljaranna vegna.

an míni av bæði tí politisku og tí búskaparligu kreppuni í Føroyum og tað er, at alment og privat verður vavt saman í tí politiska struktúrini við sera álvarsligum fylgjum, sum valla hómast í fyrstu atlogu, og sum týkja at verða so inngrovgvin við tíðini, at tey eru blivin ein heldur ósjónligur partur í vanligum politiskum praksis. Henda vavstur kalli eg tað politisku mentanina, ið avlagar bæði politisku avgerðirnar og politiska orðskiftið, ið skal verða grundarlagið undir menningsskapanini og harvið fólkastryminum í tí upprunliga týðninginum.

Eitt hugsað dømi

Í einari miðalstóri bygð gongur ein politiskt interesseraður maður, ið fegin vil veljast inn á ting. Tað er nakað síðani bygðin hevði tingmann, men um bygðin tekur seg saman, skuldi saktans borið til, so mikið stór er hon. Onki arbeiðsskapandi virki, ið munar nakað, er í bygðini. Menninir fiska við skipum úr øllum Føroyum, og konurnar hava lítið og onki at gera av lønandi arbeiði, so at bygðin smokkar líkasum niður ímillum, hvat pengum – ella framburði – viðvikur.

Hvat er so at gera? Jú, tað má skaffast eitt virki til bygðina. Helst eitt flakavirki, tí fólkid má hava arbeiði. Og okkara maður, ið er virkisfúsir og dugir at lurtar eftir, hvussu aðrir gera, fer so til verka, tí her eru møguleikar bæði at sleppa inn á ting og fáa arbeiði til bygdarfólkið. Men pengar mugu til – eitt sindur av pengum, í hvussu er so mikið, at skjótt kann setast á. Hann tosar so við bygdarráðið – hann situr kanska har sjálvur – og fer síðani at tosa við arbeiðsmannafelagið.

Báðir partar eru hugaðir at seta pengar í. Sjálvur eigur hann eitt sindur og fer so at tekna partapening í bygðini. Har eru nakrir gamlir dreingir, ið hava fiskað væl í mong ár og eiga pengar í bankanum, og eftir stutta tíð hevur hann fingið so mikið sum krevt í eiginpeningi til at fáa burtur av almennu lániskipanunum, sum eftirhondini eru fleiri. Samstundis stillar hann upp fyri ein flokk, sum longu framanundan hevur nakað av atkvøðum í bygðini, og sum haril er so mikið stórur, at hann hevur ávirkan í landspolitikki.

Vallyftini eru klár: Velja tit meg skal eg skaffa flakavirki til bygðar, sigur okkara maður og verður so spelandi valdur inn á ting.

Stutt eftir stendur eitt flakavirki í bygðini! Men hvat so? Eitt flakavirki má hava fisk, og ongi skip vilja landa her í bygðini, tey eru bundin meira og minni at øðrum virkjum – beinleiðis ella óbeinleiðis – so einasti útvegur er at fáa skip til bygðina. Men vanlukkuvið, nú er hent tað, at best hóskiliga skip til ta veibuð og drift, sum nú er uppi, er for stór til teir metramar av atlogubryggju, sum er framman fyri flakavirkinum. Vit vita so øll, hvat nú hendir: Kommunan tekur lán til sín part av byggikostnaðinum til nýtt havnalag, og landið letur restina, partvis sum studning og partvis sum lán ella hvussu detaljurnar nu einferð eru eftir landsins havnaættan.

Men galdandi havnaættan umfatar tíverri ikki nakra havn í okkara bygð, bara í grannabygðini, har eisini eitt flakavirki er. Tí kreft nakað væl at politiskari tog-togan á tingi. Okkara maður er í samgongu, pressar á og ger ymsar vörðir, til landsstýrið leggur broytingaruppskot til verandi havnaættan fyri lótingið, sum samtykkir eina ískoytislog til havnaættanina. Hetta er so bara eitt inntermesso á vegnum, og nakað skjótt eftir hevur bygðin fingið longri atlogubryggju og eina í fyrstuni ikki umbidna bátahavn, ið kom fyri at lúka nakrar eykatreytir, ið á vegnum eru komnar upp í samlaðu havnaættan lótingins.

Og so er tað skipið! Nú hevur arbeiðsmannafelagið lænt so mikið nógv av pengum, og brúkt so mikið, at munandi meira fæst ikki har. Tó eitt sløg – treyðugt so. Kommunan hevur møguleika fyri at veita veðhald fyri einum láni afturat, og so fer okkara maður saman við øðrum at tekna tað, sum frestar til partapening, sum hann m.a. fær frá nøkrum av limunum í samkomuni, hann vanligar gongur í, so at aðrenn langt um liður eru pengar á pappirinum, ið svara til tey kravdu 10 prosentini í eiginpeningi. Bankin letur lán móti landskassaveðhaldi, ið okkara maður á tingi pressar eftir at fáa uppi ein sokallanda skipapakka, sum lótingið hevur samtykt.

Men hvørki kommunan ella arbeiðsmannafelag vilja átaka sær reiðaravirksemi. Tað var heldur ikki meiningin, tí formligi cigarin av skipinum verður p/f Lundaholan, og okkara maður verður stjóri. Hartil er hann nevndarformaður í flakavirkinum. Hann er framvegis lótingsmaður, er limur í figgjarnevndini og beint nú formaður í fiskivinnunevndini.

Nú er komið á mál, og øll eru glað. Okkara maður livir sítt góða lív, sum hann ætlaði sær sum lótingsmaður. Bygðin hevur fingið flakavirki, nýtt havnalag og nýggjan trolara, ið tryggjar virkinum rávøru. Framburður og vælstandur í bygðini.

Skrúvan endan

Men enn er tó eitt, sum ikki er komið heilt upp á pláss. Kann virkið bera seg? Bankin hevur veitt kassakredit og landið hevur veitt rakstrarlán. Kemur nóg mikið av peningi inn til at gjalda rentur og avdrög? Kann kommunan rokna við, at fáa nóg mikið at skattakrónum inn at gjalda sín lán aftur við, t.v.s. er nóg mikið av arbeiði á virkinum? Kann arbeiðsmannafelagið rokna við, at pengarnir eru tryggir, sum eru settir í virki og skip? Bendir nakað sum helst á, at teir gomlu dreingirnir og øll hini ikki longu hava mist sín partapening, tá tey teknaðu hann?

Svarið er nei! Einasta vónin fyri rakstri er held og onki annað. Vit vóna tað besta!

Eina tíð kemur fiskur upp í ta nýggju keiina, men so minkar.

Og hvat nú?

Tað sum er hent higartil, er avgerðandi fyri tað, sum nú má henda. Og tað sum er hent, er hetta:

Í mun til tað athenska demokratið, so hava vit nú umboðandi demokrati. Í Athen møttust javnlíkar til at avgerða síni felags áhugamál. At demokratið er umboðandi, merkir at vit øll, ið hava valrætt, møta ikki sjálv á tingi, men velja umboð fyri okkum. Tað broytir ikki prinsippini, men vit krevja tó onki at okkara umboðsmanni.

Krevja ikki, at hann t.d. stendur frítt til at umboða okkum, og taka neyðugar avgerðir. Vit velja hann fyri, hvussu okkum dæmar hann. Og dermed!

Hvussu er so okkara maður staddur í mun til sína almenna støðu? Hann er tingmaður, formaður í fiskivinnunevndini, limur í figgjarnevndini, bygdarráðslimur, nevndarformaður í Flakavirkinum, reiðari í tí politiskt figgjaða trolaranum, limur í Føroya undangonguflokki, hann hevur okkurt bein at gnaga, lat okkum siga, at hann er nevndarlimur í Tryggingarsambandinum, og hann hevur sítt upprunliga yrki, sum lat okkum siga er skipari. Hann er familjumaður og hevur tvær døtur, onnur gongur í Hoydølum og hin er gift við einum grannskoðara í Havn. Hansara størsti trupulleiki sum politikari er, at lótingskandidaturin hjá Føroya hóvsama savningarflokki bara fekk 17 atkvøður færri enn hann til seinasta lótingsval.

Við øðrum orðum er hann vavdur inn í eina flokju av persónligum, politiskum og vinnuligum bondum, soleiðis at hann ikki longur er óheftur umboðsmaður á tingi, sum á fríum grundarlag kann røkja áhugamálini, hann er settur at røkja. Hansara demokratiska uppgáva er at virka á landsokinum, m.a. við at lóggeva fyri allar landsins borgarar, men tað fær hann ikki ella illa í hvussu er, tá hann hevur persónlig og økonomisk áhugamál at røkja í tinginum. Hann kan t.d. ikki atkvøða fyri einari lóg, ið helst verður frægst fyri øll, sum frá líður, men sum samstundis tekur grundarlagið undan t.d. flakavirkinum í heimbygðini, ella – enn og verri – tekur grundarlagið undan hansara egna reiðaravirksemi. Her koma hansara egna pengar í klemmu. Stutt sagt: hann kemur í ta støðu á tingi at kleimast ímillum millum síni egna persónligu vinnu-áhugamál, sína ábyrgd yvir fyri bygdarfólki, gomlum dreingjum, bygdarráði og arbeiðsmannafelag, og so landsins politisku/búskaparligu áhugamál.

Og verri enn so: Fyri at fáa hettar upp at standa við flakavirki, havnarlag og trolara hevur hann inngingið nógvir opnar og undirhonds avtalur á vegnum eftir prinsippinum um at eg

skal atkvøða fyri tínum, um tú atkvøður fyri mínum. Her er hann persónliga bundin við lyftum og trúðskap til bæði aðrar politikarar og aðrar flokkar. Hann kann at enda koma so illa fyri, at hann kann pressast: Ger tú ikki sum eg sigi, so sigi eg hitt!

Ella ein onnur støða: Flakavirkinum tørvar fisk, men trolarin hjá honum fær betri pris aðrastaðni. Hvat ger hann so? 50 fólk eru knýtt at flakavirkinum, tey hava ikki nóg mikið av arbeiði, 15 mans sigla við trolaranum, ið vilja hava besta prís. Landar hann til flakavirkið fáa fleiri bygdarfólk lön, men trolarin kann fara at rilla, so fimtan menn missa kjansin, arbeiðsmannafelagið stendur til at missa pengar og bygdarráðið við. Hann vil fegin veljast aftur, men tað verður ikki lætt í hesi fløktu støðu, tá lótingskandidaturin hjá hinum flokkinum nú er farin at agitera við, at alt stendur til at falla o.s.fr. o.s.fr.

Hvat hesin fólksins umboðsmaður nú ger, hvørjar avgerðir hann tekur, og hvat hann velur at siga og royna, so kann og má tað verða í mun til hesa fløktu persónligu støðuna, og ikki í mun til ein í hvussu so er teoretiskt til steðr verandi fólka-vilja, ið jú er grundarlagið undir øllum demokratiskum avgerðum.

Eitt virksemi sum hetta hevur tvær síður: Eina vinnuliga og eina politiska. Vinnuliga sæð er óluckan tann, at ongin rentabilitetur hevur verið í projekkinum – ella projektunum – ið eru bygd á tað hugmynd, at fiskaríkið er óendaligt, og harvið framhaldandi lánimøguleikar, tí virkið ber seg ikki. Tað í sær sjálvum má so vera tað tað kann: Eithvørt virki kann falla, tað er harmiligt, men gerst ikki við.

Tað sum er hevur týðning er tann politiska síðan. Av politiskum grundum má virkið koyra víðari. Hvør skal taka tað av?

Bankin hevur onga grund til at koyra virksemi á húsagang, tí hansara lön eru tryggjað við landskassaveðhaldi, og ongin politikari fer at koyra virksemi hjá einum øðrum politikara á húsagang. Allir politikarnir eru heftir á líkandi hátt at hvørjum øðrum. Summir tí teir eru í somu støðu, aðrir tí so missir samgongan ella flokkurin ella

okkurt annað. Ongin stendur fríur til at taka sær røttu avgerðirnar. Heldur ikki andstøðan, um hon kemur til við næsta val.

Hetta er skrávan uttan enda.

Problemið kom klárt fram fyrr í ár, tá spurningurin um vinnuligan fiskiskap var frammi og skuldi viðgerast í fiskivinnunevndini. Tað gekk, sum eg skilji, rimiliga lætt at gera eitt lógaruppskot um hetta í landsstýrinum, men verri gekst í fiskivinnunevndini. Tað var almenn semja um at okkurt mátti gerast, men ikki hvat. Tí millum annað minst fyra av limunum í fiskivinnunevndini vóru persónliga involveraðir við fleiri ella færri skipum, sum teir eiga og ella reida út. Í seinasta enda kundu teir koma so fyrri at viðtaka fall og deyða fyri sítt egna virksemi.

Her kemur fyri ein part uppskotið til nýggja stýrisskipanarlóg inn í myndina, tað at ein lótingsnevnd hevur eitt umsitingarmál til viðgerðar og lótingið til avgerðar: teir sum avgerðir rakar skula sjálvir gera hana. Hetta er eitt, at tað demokratiska stýrisslagið ikki virkar so væl sum tað eigur. Tað sum tað veruliga brekið her, er at tann demokratiska samfelagsskipanin er brotin. Tað at samfelags-økið og landsøkið er vavt saman. Hetta er tað álvarsliga. Tað virkar sum ein fella, ið knappliga gleppur, í tá tær optimistisku fortreytirnar ikki longur eru til staðar fyri at alt framhaldandi skal virka.

Atkvøðukeyp fyri okkara pengar

Hetta er ein ódemokratisk gongd, ið ikki kann steðgast, tí ferð fyrst er kominn á.

Okkara maður var valdur upp á m.a. at skaffa virki og skip til bygðina. Tað hann í veruleikanum hevur gjørt, er at keypa atkvøður fyri sínar og sínar pengar! Hann skaffaði flokkinum eitt umboð afturat í lótingið. Styðjar flokkurin hann ikki í hesi trongstöðu, stendur stórir missur fyri stavn við komandi val, tí fellir hetta virksemið, fella fleiri. Andstøðan í tinginum kann onki gera, tí har er sama skilið.

Orsøkin er rot í demokratisku samfelagsskipanini við tað at privata og almenna økið er vavd saman á henda hátt, so ongin vegur er burtur úr støðuni. Tí hevur tað heldur ikki nyttað hjá t.d. donsku ráðleggingarnevndini øll 80-árin at koma við sínum afvinnungum! Ongin hevur kunnað tákna í, tí allir hava verið bundnir í sínum óheilagu persónligu alliansum av hesum slag.

Framhald

PRIVAT ØKI

privatlívið

ALMENT ØKI

borgaranna egna mál
vinnulív
arbeiðslív

LANDSØKI (STATS-)

felags mál
lógáva
landsbúskapur
v.m.